

АНИМАЦИЯ ЖАНРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҰЛТТЫҚ БІРЕГЕЙЛІКТІ АЙҚЫНДАУДАҒЫ МАҢЫЗЫ

¹О.С. Бурибеков, ²С.Е. Нурмуратов, ³Б.А. Сайнанов, ⁴Р.С. Сартаева

АҢДАТПА

Мақалада қазіргі әдеуметтік жаңғыру кезеңіндегі визуалды мәдениеттегі кең ауқымда көрініс таба бастаған анимация өнеріне талдау жасалып, оның ұлттық-мәдени бірегейлікті қалыптастырудағы орны мен, оны жүзеге асыру механизмдері зерттелген. Өскелең ұрпақтың ұлттық мәдениетімізде қолданысқа ие болып отырған анимация жанрына деген көзқарастар мен заманауи мультипликация мазмұнының әсері жайында сауалнама нәтижелері ұсынылған. Мультипликация арқылы мәдениеттер саналуандылығын баяндайтын сюжеттер барысында мәдениеттер арасында байланыс құру мүмкіншілігі қарастырылып, оның қолданбалы маңызы көрсетіледі.

Түйін сөздер: мультфильм, мәдениеттану, ұлттық сана, анимация, тәрбие, мәдени бірегейлік.

^{1,3} Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

^{2,4} ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан

Автор-корреспондент:
О.С. Бурибеков,
onlasyn777@mail.ru

Мақаланың сілтемесі:

Бурибеков О.С.,
Нурмуратов С.Е.,
Сайнанов Б.А.,
Сартаева Р.С. Анимация жанры және оның ұлттық бірегейлікті айқындаудағы маңызы // Адам әлемі. – 2023. – № 2 (96). – Б. 25-34.

Бұл мақала ҚР БҒМ ҒК-нің қаржыландыру аясында № BR10965263-ОТ-21 «Социальная модернизация казахстанского общества: идейно-мировоззренческие основания, концептуальные модели, социокультурные процессы, социально-политические технологии» бағдарламасы аясында әзірленді.

Жанр анимации и его значение в определении национальной идентичности

Аннотация. В статье анализируется искусство анимации, которое начинает активно проявляться в широких масштабах в современной визуальной культуре, кроме того, исследуется его место в формировании национально-культурной самобытности и механизмы ее реализации. Представлены результаты анкетирования подрастающего поколения о влиянии содержания современной мультипликации и подходов к жанру анимации, который используется в нашей национальной культуре. В ходе сюжетов, рассказывающих о многообразии культур через мультипликацию, рассматривается возможность создания связей между культурами, демонстрируется ее прикладное значение.

Ключевые слова: мультфильм, культурология, национальное сознание, анимация, воспитание, культурная идентичность.

The Genre of Animation and its Role in the Definition of National Identity

Abstract. The article analyzes the art of animation, which began to be reflected in a wide range in modern visual culture, examines its place in the formation of national-cultural identity and mechanisms for its implementation. The results of a survey on the attitude of the young generation to the genre of animation, which is used in our national culture, and the influence of modern

content of animation are presented. In the course of stories telling about the diversity of cultures through multiplicity, the possibility of creating connections between cultures is considered and its applied significance is shown.

Key words: Cartoon, Cultural Studies, National Consciousness, Animation, Education, Cultural Identity.

Kіpіcne

Ұлттық бірегейлік тақырыбы мено-
тандық және әлемдік анимация сала-
сында жазылған ғылыми еңбектерді
зерделей келе, қарастырылып жатқан
мәселе өзекті және кешенді мәселе
екені анықталды. Қазіргі уақытта ви-
зуалды көркем шығармалар арасын-
да бұқаралық мәдениетке ең танымалы
мультфильмдер екенін ескерсек,
онда бұл жағдаят оның жас ұрпақтың
дүниені түсінуіне әсер ету құралы екенін
білдіреді. Ерекше өнер саласының
шығармалары кез келген ұлттың өзіндік
санасындағы өзін-өзі тану процесінен
бастап, біртұтас дүниетанымын да
қалыптастыруда үлкен позитивті рөл
атқарады. Заманауи әлемдік мәдениет
қазіргі жаһандану кезеңінде вербал-
ды негіздерге сүйенген сөз өнерінен
құбылыстарды визуалды бейнелермен
айшықтайтын мәдени матрицаларға
қарай қарқынды ауысуда. Әлеуметтік
құндылықтар мен дүниетанымдық
көзқарастарды қалыптастыратын ви-
зуалды ақпараттар контенті заманауи
көрермен қызығушылығын арттыруы-
на байланысты кең ауқымданып, өзінің
ықпал ету аясын кеңейтуде.

Жалпы кино өнері өткен ғасырдан
бері адамзат мәдениетінің маңызды са-
ласына айналды. Ал енді қазіргі таңда
анимациялық кино аудиториясы тек
балалармен шектелмей аға буынды да
қамти бастады және бұл гуманитарлық
сала азаматтардың жасы мен әлеуметтік
мәртебесіне қарамастан мәдени
сұранысқа ие болып жатқаны бай-
қалады. Көрермен ауқымының кеңдігі
мен көркем шығармашыл тілі туынды-
ларды тартымды ғана қылып қоймай,
фильм желісіндегі дәстүрлер мен
заманауилық инновациялар көріністері
кең мағынадағы мәдениетаралық
байланыстарға жол ашады.

Тарихи анимациялық фильмдер түр-
лі ұлттардың ауыз әдебиеті, аңыз бен

жырлары, жалпы фольклоры негізінде
жасалынатыны белгілі. Авторлар ани-
мацияны ерекше рухани құбылыс
ретінде этномәдени бірегейлікті қалыптастырудың бірегей құралы деп қарастырады. Анимациялық фильм өнер тұрғысынан алғанда мәдениеттердің көп-түрлілігін айқындауда ұтымды балама әдіс бола алады. Осы мүмкіндік анимацияның ұлттық бірегейлікті қалыптастыру әлеуетін зерттеуге негіз болып табылады. Мультипликация өнері қазіргі кезеңде жан-жақты қырларынан ғылыми зерттеліп келеді. Зерттеулерді талдау арқылы белгілі болғандай кейіпкерлер образы арқылы ортамен қарым-қатынас, адамгершілік, дәстүрлерге құрмет пен отбасы құндылықтары қалыптастыру мүмкіндігі мол [1, 152–173 б.]. Ғылыми мақала тақырыбының өзектілігі мен маңыздылығы қоғамдағы жас ұрпақтың дүниетанымдық жүйесін қалыптастыру мен дамытумен байланысты, сонымен қатар заманауи кезеңдегі ұлт болмысының әр түрлі қырларын жіктелеумен, жүйелеумен астастыруда болып отыр.

Әдіснама

Ұлттық және мәдени бірегейлікті қалыптастыру процесін зерделеудің жан-жақты теориялық әдіснамасын қолдану арқылы қолданбалы мағынадағы маңызы бар мультфильм сюжетінің әлеуметтік ортада қабылдануын нақты зерттеу үшін әлеуметтанулық зерттеулер арқылы қол жеткізілетін сауалнама әдісі таңдалды. Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізі ұлттық және мәдени бірегейлікті қалыптастырушы факторларды жүйелі талдау арқылы анықтау жатады. Сонымен қатар әртүрлі әлеуметтік орталардың (бұқаралық ақпарат құралдары, отбасы, білім беру мекемелері, мәдени орта т.б.) функцияналдық маңызы ескеріле отырылып, көпәтностық қоғамда тиімді

мәдени-ұлттық бірегейлікті сақтап қалу үшін анализ бен синтез, сандық және сапалық талдаулардың тәсілдік маңызы көрсетіледі. Осы жағдайда анимациялық фильмдер мектеп және мектепке дейінгі жастарға (ұлттық сана-сезімнің сатылық қалыптасу кезеңдері) әсер ету көзі ретінде басты назарда болады. Түрлі ұлттар мәдениеттерінде кездесетін түрлі сюжеттерді көру арқылы анимацияда аталмыш мәдениетті таныстыру құзіреті пайда болады. Шығарма авторлары анимациядағы кейіпкерлер көрерменге тікелей немесе жанама ықпалы болатынын назардан тыс қалдырмады. Мультипликацияда көрініс табатын дәстүрлі образдар іс-қимыл, отбасы мен қоғамдағы қарым-қатынас, ұлттық тағамдар, сәлемдесулері, дәстүрлі ән-күйлерді үстіртін таныстырып мәдени типтер мен мәдени әрқелкілік туралы ой қалыптастырады. Міне сондықтан типологиялық жіктелеудің маңызы әлеуметтанулық зерделеу арқылы айшықталады.

Негізгі бөлім
Заманаулық анимация саласының
ғылыми-теориялық мағынада
зерделенуі

Мектепке дейінгі жастағы балаларды мультфильмдер арқылы ұлттық мәдениетті тану мәселесі аясында бірнеше зерттеулер жүргізілгенімен (А.Ю. Арутюнян, И.В. Гундорова, А.А. Немирович және т.б.), іс жүзінде, білім беру мекемелерінде қолданыс тауып жатқаны жеткіліксіз деңгейде. Себебі, қазіргі білім беру жүйесінде ұлттық бірегейлікті сақтауда анимациялық туындыларды пайдалануға баса назар аудармайды және визуалды өнердің бұл түрінің балалардың тұлға ретінде қалыптасуына әсері бағаланбайды [2]. Бұл туралы, зерттеуші М.С. Аромштам «Балалар өміріне ықпал етуші спецификалық құбылыс ретінде, байыппен жүргізілген психологиялық-педагогикалық сараптаудан өтуге ең лайықтысы - мультфильмдер» деп жазады [2; 3, 32 б.].

Көркем шығармалардың көрермендерге әлеуметтік, адами қасиеттеріне

оң әсерін Л.С. Выгодский, Ю.Н. Давыдов, А.В. Запорожец, Е.П. Крупник, А.Б. Ладыгина, В.С. Мухина сынды бірқатар зерттеушілер өз жұмыстарында жан-жақты қарастырған.

Әлеуметтік медиа саласын зерттеуде басты назар көрермен сұранысы [4, 84–87 б.], бейне ақпараттар арқылы жеткіншектердің мінез-құлқын қалыптастыру [5, 270–274 б.], заманауи мультфильмдердегі гендерлік мәселелер [6, 57–62 б.], этномәдениетке анимацияның ықпал ету мүмкіндіктері [7, 142–149 б.] төңірегінде құралған. Өнертану саласында жасалған зерттеулер негізінен кеңес дәуірі мен заманауи анимация тарихы, мәдениеттегі құбылыстардың кейіпкерлер образына әсері мен мультипликациядағы көркем өнердің өзгеруі және көрерменге жеткізу жолдарын зерттеген [8, 219–226 б.].

Мультипликация саласындағы зерттеулердің басым бөлігі мәдениеттанулық тұрғысынан жасалған. Осы ретте заманауи анимациядағы ана образы, салт-дәстүрлер мен мәдениеттанулық талдауға ерекше көңіл бөледі [9, 214–132 б.].

Осы зерттеуде анимациялық фильмдер мектепке дейінгі балалар арасында ұлттық мәдениет, салт-дәстүрге құрмет мәселелерінде әсер ету мүмкіндігі мол екенін болжадық. Зерттеу барысында басты ұстанымымыз – анимациялық фильмдердегі кейіпкерлер болмысы бұл балаларға асыл қасиеттерді қалыптастырудың тиімді үлгісі. Алайда, біршама зерттеулерде, педагогтер, мультфильм көру уақытын – жеткіншектердің бос уақытын толтыру немесе демалыс дегенге саяды. Зерттеу ұстанымымыз бұл қағидаға қарсы, өйткені мультфильм көруге жұмсалған уақыт бұл рухани байытатын, ой еңбегін талап ететін үдеріс болып табылады. Пайымдауымызша, анимациялық фильмді 5-7 жас арасындағы балаларға қажет жағдайлар, «әсерлі орта» құру арқылы ұсынса, адамгершілік пен ізгі қасиеттер қалыптасады. Психолог Гундорова, жеткіншектер ата-анасымен бірге ертегі тыңдау, мультфильм көру барысында жақсылық пен жамандықты, қулық пен

адалдықты ажырата білу мен қатар ойын мен өмірде кездесетін жағдайларда өзін қалай ұстау қажеттігін үйренетін таптырмас визуалды көрнекі құрал екендігін өз еңбектерінде жазған [3].

Жалпы алғанда, мультипликация саласы мен оның әлеуетін зерттеген мамандар тұлға ретінде бағыт-бағдар беру, әлеуметтендіру мен дүниетаным қалыптастыруда мүмкіншілігі мол екеніне көз жеткізген. Дегенмен, түрлі жас категорияларындағы және балалардың қабылдау ерекшеліктері, буыны қатпаған жасөспірімнің психологиясына әсері, отбасы құндылықтарын сақтау мен ұлттық мәдени мұраларды анимациялар арқылы жадында сақтау мәселесі басы ашық күйі қалуда. Шетел ғылыми әдебиеттерінде анимациялық туынды тек тәрбие қайнары емес, әлемнің этнобейнесін қалыптастыру құралы ретінде санайды. Фильмдегі сюжет, кейіпкерлер келбеті арқылы көрермен ұсынылған ерекшеліктер мен стереотиптер туралы ақпарат алады.

ЮНЕСКО-ның мәдениетаралық қарым-қатынасына байланысты жасалған сауалнамаға сәйкес бұл тақырыптың тереңірек зерттелуінің маңызы мен қажеттілігін айқындап берді [10]. Бірқатар елдерде бұл тақырып заңнамамен бекітіліп, тіпті конституция деңгейінде заң-дастырылған. Шетел тәжірибесіне сүйенер болсақ америкалық қоғамда нәсілдік әлеуметтендіру мәселесі әлі күнге дейін ушығып тұрғаны белгілі, мысал ретінде жақында орын алған BLM қозғалысын алсақ жеткілікті [11]. Білім берудің мол тәсілдері түрлі жастағы балаларды әлеуметтендіру үшін жақсы құрал бола алар еді [12, 563-576 б.].

Түркия ғалымдары сараптама жасаған түркиялық «Ререе» мен канадалық «Cailou» анимациялық өнімдері желісінде этномәдени тұрғыда отбасындағы қарым-қатынас, дәстүрлі киімдер, ұлттық тағамдар, ұлттық сөйлеу ерекшеліктері мен ұлттық ән және билері айрықша көрініс тапқан [13, 418-423 б.]. Екі туындыны салыстыру нәтижесі - екеуі де берік жанұя бейнесі көрініс тапқандығын көрсетті. Дегенмен, түрік отбасындағы отбасы ішіндегі қарым-қатынас тығыздық екені бай-қалды. Бұған себеп деп

түріктердің дәстүрлі қоғамда өмір сүру ерекшелігі негіз болады деп есептеуге болады. Сонымен қатар туындылардың екеуі де қоғамда қалыптасқан ұстанымдар шегінен шықпай, отбасындағы тиісті міндетін атқарады.

Нигериялық оқушылардың анимация көмегімен әлеуметтенуін Э. Оласин де зерттеген [14]. Сауалнама нәтижесінде қатысушылардың 90% дүниетанымын ашуға танымдық мультфильмдер себеп болғанын айтса, жартысынан астамы анимация білім, кітапқа деген қызығушылығын бәсеңдеткенін айтқан. Соған қарамастан, ғалым түрлі жастағы жеткіншектердің әлеуметтенуіне мультипликациялық фильмдердің ықпалы анық деп тұжырымдайды. Тәжірибелік ұсыныс ретінде қаралатын анимацияға танымдық және діни мазмұнда туындылар қосу қажеттігін атап өткен. Қарастырылып жатқан мәселе Азия елдеріне де тән. Ескеретін жайт, шетелдік мультфильмдер аралас мәдениетті дәріптесе, жергілікті анимация туындылары керісінше ұлттық мәдени бірегейлікті ұстанатыны туралы тоқтамға келгені байқалды [15]. Жалпы дүниежүзілік мәдени процесс пен ұлттық дербес жолын анықтауы арасында өзара үйлесімді қатынастар орын алғаны абзал. Дәстүрлер мен инновациялар өзара байланыста болғанда ғана рухани прогресс туралы толыққанды айта аламыз. Заманауи пәрменді тенденциялар осы ұстанымдарды дәйектей түседі.

**Әлеуметтік зерттеулер
арқылы жастардың визуалды
өнерге қатысты құндылықтық
бағдарларын анықтау**

Ғылыми зерттеу барысында басқа ғылыми тәсілдермен қатар сандық саралау әдісі пайдаланылды. Мультипликациядағы жетекші ойды қаншалықты түсінгенін саралау үшін сауалнамаға қатысушыларға электронды түрде студенттік әлеуметтік желілерде ашық және жабық сұрақтар қойылды. Әлеуметтік сауалнама сұрақтардың мазмұны негізінен жастардың мультфильм көруге деген көзқарасын, күнделікті өмір мен

өнердегі мәдени ерекшеліктерге деген қарым-қатынастарын анықтаудан тұрады және зерттеуді бір бөлігі әлеуметтік-демографиялық сұрақтардан құралған. Сауалнамаға қатысушы респонденттердің жаспы саны - 238 адамнан құралды (66% жігіттер, 34% әйелдер). Респонденттердің жас деңгейі 19 - 39 аралығында. «Анимациялық фильмдерді көресіз бе?» деген сұраққа - 46,6% «иә, жиі көремін» десе, 49,6% - «иә, анданда» деп, тек 3,8 % ғана көрмейтіндігін білдірген. Себеп ретінде: бос уақыт тапшылығы мен қызығушылығы жоқ екенін айтқан. Дәйектемелері - «Кино көрген қызығырақ», «Анимациялық фильм ән-күй, кино, кітаппен салыстырғанда қызықсыз». Еркін жауаптар ішінде оң көзқарас танытқандар да болды: «...тек балаларға емес, үлкендерге де ой саларлық мультфильмдер бар»; «аниме ұнайды»; «керемет емес пе?!». Респонденттердің 90,8% анимация көрермендерінде жас шектеулері болмайды десе, тек 2,1% ғана мультфильмнің мақсатты аудиториясын мектепке дейінгі мен кейінгі топтарға бөліп көрсетуді қалаған. Бұл сауалды талқылау барысында түрлі жастағы көрермендерге туындылардың да әркілі бола алуы аталған өнердің қазіргі уақытта сан қырлы сипатты екендігін дәлелдейді. Мысалы: «Мультфильмнің түр-түрі бар ғой...», «балаларға арналған "Робокоп" бар», жасқа қарамайды, «Спанч Боб», ашығын айтқанда анимацияны тек жастарға немесе тек үлкендерге деп бөлінбейді...» деген жауаптар алынды.

Анимациялық фильмде бейнеленетін ұлттық мәдениет көріністері көрермендердің қызығушылығын тудырады. Фильм көрерменді баурап, «өзге» мәдениет пен «өз» мәдениетінің ұштасар немесе ұқсас тұстарын байқап, саралауға мүмкіндік береді. Назар аударарлық жайт, жаппай жаһандану жағдайында мәдениет мазмұны кейіпкерлердің ұлттық, мәдени ерекшеліктерінен алшақтап, психологиялық, көңіл күй сәттерін көрсетуге басымдық беруде. Солай бола тұра, көрермендердің 76% көрсетілген ұлттық дәстүрлер мен мәдениет ерекшеліктеріне көңіл аудартатынын көрсеткен; 15% көңіл бөлмесе,

8,8% жауап беруге қиналатынын айтқан. Респонденттердің 93,7% мультфильм бұл өзге ұлттар мәдениетін танудың қайнар көзі екенін атап өткен (сурет.1).

Сурет 1. Анимациялық фильмдер өзге мәдениет ерекшеліктерін көрерменге жеткізе алады ма? деген сұраққа жауап беру көрсеткіші. (% респонденттер, N=238)

Сурет 2. Өзге ел мәдениеті сіз ойлағандай көрініс тапқан кезі болды ма? деген сұраққа жауап беру көрсеткіші. (% респонденттер, N=238)

Сауалнамаға қатысушылардың 66% өзге елдің мәдениетін анимациялық фильмдерде өзі ойлағандай көрініс тапқанын кездестіргенін айтса (сурет 2.), 42% мәдени көптірлік көрініс тапқан анимациялық туындыларды білетіні туралы жауап берген (сурет 3.).

Сурет 3. «Мәдени көптірлік көрініс тапқан анимациялық туындыларды білесіз бе?» деген сұраққа жауап беру көрсеткіші. (% респонденттер, N=238)

Мұндай анимациялық фильмдердің басым бөлігі шетелдік туындылар болып табылады: «Коко сыры», «Покахонтас», «Спанч Боб», «Алладин», «Эльдорадоға жол», т.б. «Мультфильмнің өзі шетелдік болған соң кандай жағдайда да дәстүрі мен мәдениетінде айырмашылық болады...», «Мулан», (нақты бір ұлттың мәдениетіне негізделген туындылар да мысалға алынды) «Рио» - Бразилия, «Кунг-фу Панда» - Қытай, «Батыл жүректі» - Шотландия. Қазақтың ұлттық анимациясынан келесі мультипликациялар аталды: «Қарлығаштың құйрығы неге айыр?», «Мулан», «Ақсақ құлан», «Жошы хан», «Қожанасыр – құрылысшы», «Тапқыштар», «Бозторғай», «Үш шебер», «Қаңбақ шал» сынды мультфильмдер атап өтілген.

Сауалнамаға қатысушыларға ұлттық құндылықтар мен мәдени бірегейлікті көрермен жеткізу құралы ретінде әлеуетін қалай бағалар едіңіз? деген ашық түрдегі сауалға 115 жауап алынды. «Келісеміз» деген жауаптар төмендегідей өрнектелген еді: «Әдетте, басты назар мәдениетте болмағандықтан, ол тұстары жанама көрсетіледі. Сондықтан қосымша ізденуге талпындырады...», «...мәдени саналуандығы жоғары деңгейде көрсетілген»; «анимация тілі арқылы әртүрлі мәдени ерекшелікті қарапайым жеткізуге болады», «көрерменге дұрыс жеткізе білуде анимацияның мүмкіншілігі мол, өйткені сурет, түстер арқылы көп ақпарат тартуға болады», «басымдылығы-

мультфильмде тілдік ерекшеліктер, көмегімен мәдени ерекшеліктер кеңінен насихаттала алады», сонымен қатар, анимациялық фильмде мыналарды ести аламыз «...өзге ұлттың дәстүрлі әндері», «кейіпкердің өзін өзі ұстауы арқылы, сол ұлттың тұрмыс-тіршілігінен хабардар бола аламыз», «...анимация шекарасы - қазіргі таңда тек балалармен шектелмейді», «...бұл саланың әлеуетінде шек жоқ өйткені барлығы тек авторлар талғамы мен техникаға байланысты».

Қарсы ұстанымдағы жауаптар келесідей болды: «Ешқандай. Мен қызықпаймын»; «көрмегенмін», «көңілім толған жоқ». Кей жауаптарда анимацияны басқа салалармен салыстырғандар да болды: «ақпарат жеткізу мүмкіншілігі кинодағыдан кем емес». Пікірлер плюрализмі кез келген демократиялық қоғамда кеңінен таралады, дегенмен түбегейлі мәселелер бойынша қоғамдық пікірдегі біртұтастық болуы маңызды және бұл тенденция қоғамдағы ұлттық бірегейліктің үйлесімді қалыптасып жатқанынан хабардар етері анық. Сондықтан өнердің барлық салалары ұлттың тұтастанған келбетін қалыптастыруға, дамытуға өз үлесін қосары анық. Мультипликация да ұлт руханиятының маңызды бөлігі екенін атап өте аламыз.

Жоғарғы оқу орны білім алушылары да шетел тілдеріндегі анимацияларды көретінін өткен. Жауаптары келесі кестеде бейнеленген:

Кесте1. Шетел тілінде мультфильм көруге қалай қарайсыз?*

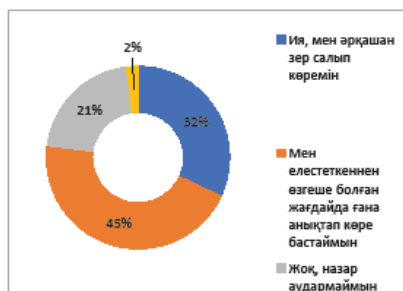
Жауап нұсқалары	Жауаптар саны	Пайыздық көрсеткіш
Көремін, өте қызықты	57	23,9
Көремін, ана тілімде (қазақ) де көріп тұрамын	21	8,8
Сирек, аударма субтитрлары болса ғана	95	39,9
Жоқ, өзге тілді түсіну қиындық тудырады	76	31,9
Басқа	8	3,1
Барлығы	256	100

* бірнеше жауап түрін қолдану мүмкіндігі алдын ала ескертілді.

Мәдениетаралық қарым-қатынас туралы 2000 жылғы зерттеулерде, тұлғаның мәдениеттердің саналуандылығы жағ-

дайында тиімді өзара әрекет пен байланыса алуы жайында мәдени таным (CQ) тұжырымдамасы пайда болған еді

[16, 27-38 б.]. Бұл тұжырымдаманың құрылымдық басты бөлімі - ұлтаралық байланыста мәдениеттердің саналуандылығы маңызды екені пайымдалып, мәдениеттерді тануды қызықтыра отырып өзара ықпалдасуға ынталандыру көзделген. Зерттеу жұмысында сауалнамаға қатысушыларға сұрақтар күнделікті өмірде түрлі мәдениеттердегі ерекшеліктерге деген көзқарасы қандай екенін анықтауға арналған еді (сурет 4).

Сурет 4. Күнделікті өмірде түрлі мәдениеттердегі ерекшеліктерге деген көзқарасыңыз қандай? деген сұраққа жауап беру көрсеткіші. (% респонденттер, N=238)

Мультипликация арқылы мәдениет аралық қарым-қатынастардың өрбуі

Шетелден келген қонаққа немесе танысыңызға нағыз ұлттық нақышта, салт-дәстүріміз анық көрсетілген деп ұсына алатын анимациялық фильмді білесіз бе? деген сұраққа 40% - «иә» деп

жауап берсе, 57% ондай мультфильмдер жоқ деп жауап берген. Респонденттердің «ұлттық нақышта, салт-дәстүріміз анық көрсетілген деп ұсына алатын анимациялық фильмдердің аттарын атай аласыз ба?» деген сұраққа жауаптарын бірнеше категорияларға бөліп қарастыруға болады (сурет 5).

«Толағай» анимациялық фильмі

Сурет 5. Мәдениет пен ұлттық бірегейлікті айшықтайтын мультфильмдер

желісі қазақтың болмыс-тіршілігімен тығыз байланысты. Батырлар-қазақ ұғымында орасан күш иесі ғана емес, қажет болса өмірін сарп етуге дайын ел қорғаушысы. Аңызда Толағай бейнесі арқылы ұлттың мінезін, қайсарлығы мен мейірімділігін аңғаруға болады. «Ордабасы» мультфильмі желісі тарихқа негізделген. Онда Ордабасы тауында жоңғарларға қарсы жорыққа қазақтың үш жүзі бас қосып, тойтарыс беру арқылы бірлік пен отансүйгіштіктің озық үлгісін көрсетеді.

Аталмыш сұраққа жауап беру барысында, жиі кездескен дүниетанымдық

ойлар төмендегідей: «бұл фильмдерде қазақ халқының тұрмысы жоғары деңгейде көрсете білген», «... шетелдіктерге ұлтымыздың рухымен сусындай алады», «бала кезден көріп өскен мультфильмдеріміз, меніңше, қазақты тануға бірден бір контент», «бұлар ертегі, мақалдар, батырларын таныту арқылы ұлтаралық байланысты нығайтады», «қазақилықтың иісі аңқып тұр!», «... өйткені бұл фильмдер өзгеден бұрын өзімізге ұмыт қалып бара жатқан салт-дәстүрлерімізді жаңғыртуға көмектеседі» және т.б.

Сауалнамаға қатысушылардың

жауаптарынан байқағанымыз, барлығы ұлтының мәдени бірегейлігін мақтан тұтып, қонақжайлылығы мен ұлтжандылығын басқалармен бөлісуді азаматтық борышы санауында. Осы ретте егер адам өз ұлтына ғана тән ерекшеліктермен бөліскісі келген болса, демек ол өзін осы ұлттың ажырамас бір бөлігі ретінде сезінеді, яғни ұлттық бірегейленуі биік деңгейде деген сөз. Ал анимация осы ерекшеліктерді кейіпкерлер бейнесінде айшықтап көрсетуі арқылы жастардың дүниені рухани игеру көкжиегін кеңейтеді және өзге ұлт өкілдерінің ұлт баиғаиын терең түсінуіне жаңаша мүмкіндіктер ашады, танымдық процесті жеңілдетеді.

Қорытынды

Мультфильмде ререкше рухани құбылыс ретінде қоғамдағы ұлттық сана, таным және мәдени бірегейлікті қалыптастыру мен дамытуда, рухани мұраны сақтауда мүмкіндігі зор. Жастар үшін рухани азық көзі ретінде анимациялық фильмнің көпқырлы мүмкіндігі мәдени бірегейлікті сақтау мен тұлғаны әлеуметтендірудегі маңызы күн санап артып келеді. Әлеуметтанулық сауалнама нәтижелеріне сәйкес, мультипликация өнері ұлттық мәдениетті сақтау мен мәдениеттер арасындағы өзара байланысты өрбітуге тетік болатын эвристикалық және дидактикалық әлеуетке ие. Заманауи отандық аниматографияның сан түрлі мазмұндағы туындыларын (мысалы, «Сен білесің бе?» атты қысқа метрлі анимациялық сериалының коллекциясы) отандық білім беру бағдарламаларына қосу арқылы оқушылардың дүниетанымдық зейінін ашу мен қатар жалпы өркениеттік мәдениетін танып білуге өз үлесін қосар еді. Сондай-ақ мәдени бірегейлігі сақталған, танымдық дидактика құралын анимация түрінде жасап, ұстаздар мен оқушыларға қолжетімді сандық платформаларға орналастыру - түрлі мәдениет пен ұлт өкілдерінің тіл табысуы мен ұлт аралық татулық орнатуға лайықты ресурс бола алады. Қазіргі Қазақстан үшін де, түркі тілдес елдер үшін

де, жалпы адамзаттың мәдени кеңістігі үшін де прогрессивті рөл атқаратын визуалды өнер туындыларын, мультипликация шығармаларын насихаттау арқылы біз әлемдік прогрестегі гуманизм үдерістерін пәрменді ете түсеміз.

Әдебиеттер

1 Немова О.А., Бурухина А.Ф. Мультипликационные фильмы как средство формирования семейных духовно-нравственных ценностей // *Вестник Московского университета*. - Сер. 18: Социология и политология. - 2014. - №1. - С. 152-173.

2 Аромштам М. Дети смотрят мультфильмы: психолого-педагогические заметки. Практика «Производства мультфильмов в детском саду». - М., Аромштам, - М., Чистые пруды, 2006. - С. 3-32.

3 Гундорова И.В. Проблема «Телевидение и дети в вопросах и ответах Детский сад от А до Я. - 2010. - №2.

4 Александрова Ю.А., Дятленко А.Р. Развитие российской мультипликации // *Национальная Ассоциация Ученых*. - 2016. - № 9 (25). - С. 84-87.

5 Козуля Е.А., Соколовская И.Н. Роль мультипликации в формировании ценностных ориентаций и моделей поведения младших школьников // *Образование как фактор развития интеллектуально-нравственного потенциала личности и современного общества: материалы VIII междунар. науч. конф.* - СПб., 2018. - С. 270-274.

6 Юдина К.Н., Кузнецова О.Е. Контент-анализ гендерных образов в современной анимации // *Психология и современный мир: материалы Всерос. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых*. - Вып. 11. - Архангельск, 2018. - С. 57-62.

7 Репринцев А.В., Сухоруков И.С. Формирование этнокультурной идентичности подростков и юношества как проблема современной психологии и социальной педагогики // *Научные ведомости Белгородского государственного университета. Серия: Гуманитарные науки*. - 2017. - № 7 (256). - С. 142-149.

8 Кузина Н.В., Кузина Л.Б. К вопросу о приемах передачи и трансформации художественной традиции в мультипликационных фильмах для детей // *Бюллетень науки и практики*. - 2016. - № 9 (10). - С. 219-226.

9 Кривуля Н.Г. Аудиовизуальная антропология: новый взгляд на анимацию // *Arta*. - 2012. - Т. 1. - С. 124-132.

10 UNESCO survey on intercultural 2017. Analysis of findings. UNESCO, 2018 // [Электронный ресурс] URL: <http://uis.unesco.org/>

sites/default/files/documents/unesco-survey-intercultural-dialogue-2017-analysis-findings-2018-en.pdf (дата обращения: 21.08.2021).

11 Социальные движения в Америке. // [Электронный ресурс] URL: <https://blacklivesmatter.com/never-alone/> (дата обращения: 21.08.2021).

12 Aldana A., Byrd C.M. School Ethnic-Racial Socialization: Learning About Race and Ethnicity Among African American Students // *The Urban Review*. - 2015. - Vol. 47(3). - P. 563–576.

13 Özer D., Avci İ.B. Cartoons As Educational Tools and the Presentation of Cultural Differences Via Cartoons // WCES 2014. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. - 2015. - Vol. 191. - P. 418–423.

14 Olasinde E.A. Influence of Cartoons on the Socialisation of pupils of two primary schools in Ibadan, Nigeria // *JCMR*. - 2018. - Vol. 10. - No. 1. - P. 150–158. // [Электронный ресурс] URL:https://www.researchgate.net/publication/341481717_Influence_of_Cartoons_on_the_Socialisation_of_pupils_of_two_primary_schools_in_Ibadan_Nigeria (дата обращения: 29.11.2022).

15 Febriyanti E. Multiculturalism Represented in Adit and SopoJarwo Animated Series // *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)*. ICSSE 2017. - 2018. - Vol. 147.

16 Чигарькова С.В., Солдатова Г.У. Культурный интеллект как социально-психологический феномен: обзор концепции // *Национальный психологический журнал*. - 2018. - № 4(32). - С. 27–38.

Transliteration

1 Nemova O.A., Buruhina A.F. Mul'tiplikacionnye fil'my kak sredstvo formirovaniya semejnyh duhovno-nravstvennyh cennostej [Animated films as a means of forming family spiritual and moral values] // *Vestnik Moskovskogo universiteta*. - Ser. 18: *Sociologija i politologija*. - 2014. - №1. - С. 152–173. (in Russ)

2 Aromshtam M. Deti smotrajt mul'tfil'my: psihologo-pedagogicheskie zametki. *Praktika «Proizvodstva mul'tfil'mov v detskom sadu»* [Children watch cartoons: psychological and pelagic notes. Practice "Production of cartoons in kindergarten"]. - M., Aromshtam, - M., Chistyje prudy, 2006. - С. 3-32. (in Russ)

3 Gundorova I.V. Problema «Televidenie i deti v voprosah i otvetah Detskij sad ot A do Ja» [Problem "Television and children in questions and answers Kindergarten from A to Z"]. - 2010. - №2. (in Russ)

4 Aleksandrova Ju.A., Djatlenko A.R. Razvitie rossijskoj mul'tplikacii [Development of Russian animation] // *Nacional'naja Associacija Uchenyh*. - 2016. - № 9 (25). - С. 84–87. (in Russ)

5 Kozulja E.A., Sokolovskaja I.N. Rol' mul'tiplikacii v formirovanii cennostnyh orientacij i modelej povedenija mladshih shkol'nikov [The role of animation in the formation of value orientations and behavior patterns of younger schoolchildren] // *Obrazovanie kak faktor razvitiya intellektual'no-nravstvennogo potentsiala lichnosti i sovremennogo obshhestva: materialy VIII mezhdunar. nauch. konf.* - SPb., 2018. - С. 270–274. (in Russ)

6 Judina K.N., Kuznecova O.E. Kontent-analiz gendernyh obrazov v sovremennoj animacii [Content analysis of gender images in modern animation] // *Psihologija i sovremennyy mir: materialy Vseros. nauch. konf. studentov, aspirantov i molodyh uchenyh*. - Vyp. 11. - Arhangel'sk, 2018. - С. 57–62. (in Russ)

7 Reprincev A.V., Suhorukov I.S. Formirovanie jetnokul'turnoj identichnosti podrostkov i junoshestva kak problema sovremennoj psihologii i social'noj pedagogiki [Formation of ethno-cultural identity of adolescents and youth as a problem of modern psychology and social pedagogy] // *Nauchnye vedomosti Belgorodskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Gumanitarnye nauki*. - 2017. - № 7 (256). - С. 142–149. (in Russ)

8 Kuzina N.V., Kuzina L.B. K voprosu o priemah peredachi i transformacii hudozhestvennoj tradicii v mul'tiplikacionnyh fil'mah dlja detej [On the question of methods of transmission and transformation of artistic tradition in animated films for children] // *Bjulleten' nauki i praktiki*. - 2016. - № 9 (10). - С. 219–226. (in Russ)

9 Krivulja N.G. Audiovizual'naja antropologija: novyj vzgljad na animaciju [Audiovisual anthropology: a new look at animation] // *Arta*. - 2012. - Т. 1. - С. 124–132. (in Russ)

10 UNESCO survey on intercultural 2017. Analysis of findings. UNESCO, 2018 // [Электронный ресурс] URL: <http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-survey-intercultural-dialogue-2017-analysis-findings-2018-en.pdf> (дата обращения: 21.08.2021). (in Eng)

11 Social'nye dvizhenija v Amerike [Social movements in America] // [Электронный ресурс] URL: <https://blacklivesmatter.com/never-alone/> (дата обращения: 21.08.2021). (in Russ)

12 Aldana A., Byrd C.M. School Ethnic-Racial Socialization: Learning About Race and Ethnicity Among African American Students // *The Urban Review*. - 2015. - Vol. 47(3). - P. 563–576.

13 Özer D., Avci İ.B. Cartoons As Educational Tools and the Presentation of Cultural Differences Via Cartoons // WCES 2014. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. - 2015. - Vol. 191. - P. 418–423.

14 Olasinde E.A. Influence of Cartoons on the Socialisation of pupils of two primary

schools in Ibadan, Nigeria // JCMR. - 2018. - Vol. 10. - No. 1. - P. 150–158. // [Elektronnyj resurs] URL: https://www.researchgate.net/publication/341481717_Influence_of_Cartoons_on_the_Socialisation_of_pupils_of_two_primary_schools_in_Ibadan_Nigeria (data obrashheniya: 29.11.2022).

15 Febriyanti E. Multiculturalism Represented in Adit and SopoJarwo Animated Series //

Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR). ICSSE 2017. - 2018. - Vol. 147.

16 Chigar'kova S.V., Soldatova G.U. Kul'turnyj intellekt kak social'no-psihologicheskij fenomen: obzor koncepcii [Cultural intelligence as a socio-psychological phenomenon: a review of the concept] // *Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal*. - 2018. - № 4(32). - S. 27–38. (in Russ)

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ АҚПАРАТ

<i>Онласын Сеитжаппарович Бурибеков</i>	PhD докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
<i>Серик Есентаевич Нурмуратов</i>	бас ғылыми қызметкер, профессор, философия ғылымдарының докторы, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан
<i>Бағдат Ануарбекович Сайнанов</i>	PhD докторант, Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
<i>Раушан Султановна Сартаева</i>	бас ғылыми қызметкер, доцент, философия ғылымдарының кандидаты, ҚР ҒЖБМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, Алматы, Қазақстан
<i>Онласын Сеитжаппарович Бурибеков</i>	PhD докторант, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
<i>Серик Есентаевич Нурмуратов</i>	главный научный сотрудник, профессор, доктор философских наук, Институт философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан
<i>Бағдат Ануарбекович Сайнанов</i>	PhD докторант, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан
<i>Раушан Султановна Сартаева</i>	главный научный сотрудник, доцент, кандидат философских наук, Институт философии, политологии и религиоведения КН МНВО РК, Алматы, Казахстан
<i>Onlasy Buribekov</i>	PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
<i>Serik Nurmuratov</i>	Chief Researcher, Professor, Doctor of Philosophical Sciences, Institute for Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan
<i>Bagdat Sainanov</i>	PhD student, Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan
<i>Raushan Sartaeva</i>	Chief Researcher, Assistant Professor, Candidate of Philosophical Sciences, Institute for Philosophy, Political Science and Religious Studies of the CS MSHE RK, Almaty, Kazakhstan